

ПРИЛОГ III

III 1. ВИДОВИ (ТЕХНИКЕ) КОНСУЛТАЦИЈА

Избор вида (технике) консултација зависи од неколико фактора: расположивог времена и средстава, очекиване поузданости резултата, расположивости учесника у консултацијама и корисности консултација. Најчешће коришћене технике консултација којима се прикупљају подаци и ставови заинтересованих лица јесу фокус групе, полуструктурирани интервјуи, панели, анкете и прикупљање писаних коментара. Поменути редослед видова консултација (изузев прикупљања писаних коментара) одговара критеријумима сложености, трошкова и величине узорка, при чему фокус групе представљају најједноставнију, а анкете најсложенију технику. Поред наведених, постоји низ других техника које је могуће користити, нпр. округли столови, трибине итд., а које нису разматране у Приручнику.

III 1.1. Фокус групе

Фокус групе представљају технику прикупљања квалитативних података тако што се унапред утврђене групе испитаника подстакну на разговор о својим ставовима и искуствима у вези са одређеном темом. У контексту анализе ефеката прописа, фокус групе се најчешће, али не и искључиво, формирају од регулисаних субјеката или оних који пропис примењују. Они износе своја искуства и ставове о регулаторним променама које су предмет разматрања.

Учесницима фокус групе не само да је дозвољено већ је и пожељно да међусобно комуницирају. **фокус група има 6–8 учесника и модератора који усмерава ток расправе** да би се открили њихови ставови, уверења, искуства и реакције на теме о којима се расправља. За сваку промену регулативе могуће је формирати од једне до шест фокус група, зависно од расположивог времена и простора, других коришћених техника консултација, односно прикупљања података, као и од заинтересованости регулисаних субјеката за учешће у расправи. Расправе у фокус групама обично трају око два сата и пажљиво их прати модератор, који у сваком тренутку може интервенисати и поставити додатна питања. Након расправе модератор припрема извештај о најбитнијим деловима расправе и предлозима, питањима и закључцима који су проистекли из ње.

Добро организована фокус група **помаже да се јасније утврде проблеми и сугерише могућа решења**. Поред тога, ова техника има и низ других предности, пре свега **релативно је јефтина** (трошкови образовања фокус група и анализе података, надокнада модератору и

евентуалне накнаде учесницима), пружа **релативну детаљност и дубину анализе проблема и лако се и брзо примењује**. Те предности је чине поузданијом од полуструктурираних интервјуа, уз претпоставку да је дискусија вођена на одговарајући начин и правилно протумачена. Могући недостаци – као што су мали број оних који су вољни да учествују у фокус групама, испољавање бројних неслагања, вођење безначајних дискусија, односно немогућност да се усмери дискусија у жељеном правцу, нелагодност учесника да испоље властито мишљење због чега се приклањају већинском ставу – могу се отклонити брижљивим планирањем и организовањем фокус групе (в. следећи графикон).

Ова метода може бити веома корисна допуна другим методама. Такође, овом методом се омогућава **регулисаним субјектима да учествују у раној фази анализе ефеката прописа**. Зависно од расположивих капацитета, регулаторна тела могу ангажовати и стручњаке који имају довољно искуства и знања да организују и воде фокус групу и припреме извештај и анализирају резултате дискусије.

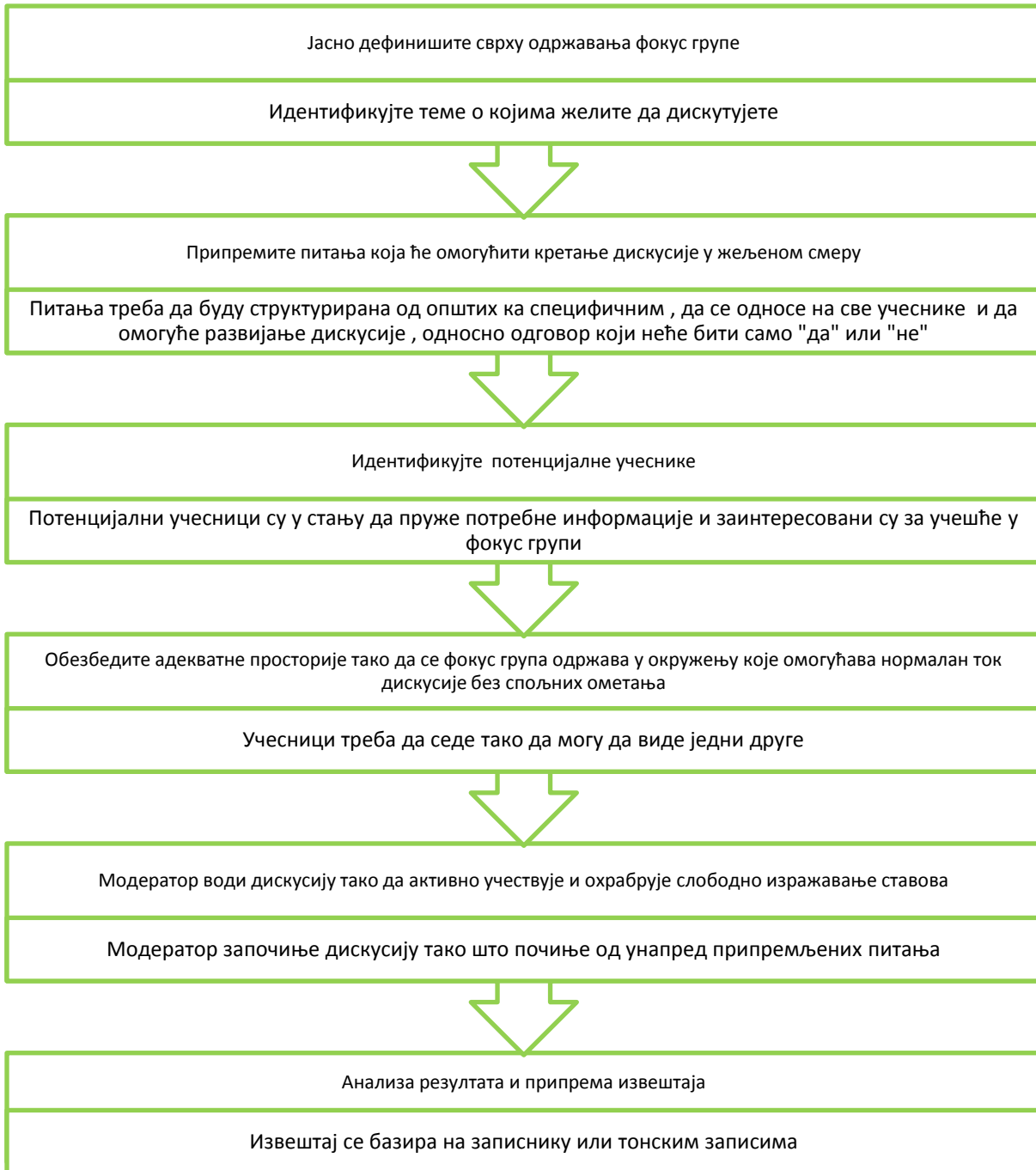
III 1.2. Полуструктурирани интервјуи

Полуструктуриран интервју је техника консултација која се састоји од **питања која већим делом нису унапред формулисана**. Док су у структурираном упитнику питања унапред дата, ова техника омогућава да се питања прилагоде и да се посебна пажња посвети одређеним темама. Обично се на почетку само оквирно дефинише тема (нпр. регулатива у одређеној области), а потом се она везује за одређене проблеме (нпр. административни трошкови, поступци, процедуре итд.). Након тога се формулишу специфична питања, која најчешће нису унапред припремљена, већ проистичу из самог интервјуа.

Циљ полуструктурираног интервјуа је добијање општих, али и специфичних квантитативних и квалитативних података. Поред тога, тај тип консултација омогућава субјектима који су интервјуисани да изнесу не само податке већ и ставове у вези са одређеном темом. У контексту анализе ефеката прописа, полуструктурирани интервју води се са субјектима који су директно или индиректно погођени могућом променом регулативе, тако и са онима који спроводе регулативу и са експертима.

Предност полуструктурираних интервјуа је то што се **релативно брзо организују и што указују на неке непознате проблеме или непредвиђена регулаторна питања**. Такође, омогућавају индивидуалан приступ испитаницима и разговор о поверљивим и осетљивијим темама (нпр. о броју долазака инспекција). Основни **недостатак** те технике јесте **нерепрезентативност добијених података**, односно немогућност да се дође до веродостојних закључака.

ГРАФИКОН ПРАВИЛА ОРГАНИЗОВАЊА ФОКУС ГРУПЕ

III 1.3. Панели

Панел је техника консултација која подразумева образовање група субјеката (појединаца или предузећа) с којима се периодично обављају консултације коришћењем упитника. **Упитници могу бити полуструктурирани** (садрже део са затвореним питањима и део са отвореним

питањима) **или затвореног типа** (непроменљив број питања и могућих одговора). Први тип упитника се користи ако је мали број питања на која се жели добити одговор. С обзиром на то да су испитаници унапред прихватили учешће у панелу, проценат успешних интервјуа је висок, па су и трошкови нижи и тај вид консултација се брже спроведи него анкета. Панели начелно омогућавају да се измере одређене регулаторне промене током времена, а трошкови зависе од њихове величине, начина интервјуисања, начина избора испитаника итд.

III 1.4. Анкета

Анкета се спроводи у низу различитих облика који зависе од природе питања, начина интервјуисања итд. Спроводи се пре свега да би се прикупили квантитативни подаци, односно да би се што поузданије снимило чињенично стање и прикупили ставови, оцене или судови што већег броја регулисаних субјеката.

У пракси, анкету најчешће означавамо као технику засновану на структурираним затвореним упитницима којима се интервјуише репрезентативни узорак популације. Анкетом се долази до квантитативних података потребних за анализу одређеног регулаторног решења. Анкета се може обавити интернетом, телефоном, поштом или директним разговором.

Користи од примене ове технике консултација пре свега јесу **релативно поуздани резултати**, који се касније могу употребити за технички захтевне анализе (нпр. економетријске студије). Недостаци анкете су високи трошкови и време потребно да се спроведе, али и то што **не допушта испитаницима да изнесу своје ставове или чињенице које састављач упитника није узео у обзир**. Осим тога што су одговори унапред ограничени и што нема двосмерне комуникације, постоји и низ других ограничења, нпр. то што испитаници дају социјално пожељне одговоре. Због свега тога анкете **често нису прави начин да се утврде проблеми с којима се уобичајено сусрећемо током анализе ефеката прописа, па њихову употребу треба пажљиво размотрити**.

III 1.5. Прикупљање коментара

Прикупљање коментара је техника која је окренута субјектима који ће највероватније бити погођени регулаторном променом, а састоји се у томе да се консултативни документ објави и подели да би се у предвиђеним роковима добили писмени коментари. Њене предности су то што омогућава да се добију детаљна мишљења, ставови и подаци и што је релативно јефтина. Том техником се првенствено добијају квалитативни подаци. Основни недостатак те технике консултација је могућа пристрасност при избору респондента (нпр. бирају се само она предузећа која имају одговарајуће службе и могу да припреме коментар). Такође, потребно је нешто више времена да би се анализирали примљени коментари. У Републици Србији прикупљање коментара је доминантан облик спровођења консултација.

III 2. ТЕХНИКЕ ПРИКУПЉАЊА ПОДАТАКА

III 2.1. Претраживање литературе и доступних база података

Претраживање литературе и доступних база података представља јефтину и брзу технику прикупљања потребних података. Могућност примене те технике зависи од квалитета експертских извештаја и квалитета самих података. У недостатку расположивих података, често се не може одговорити на питања специфична за прописе у одређеној области. Такође, недоумице и опречни резултати у литератури неретко повећавају несигурност.

III 2.2. Консултације са експертима за одређене области или из праксе

Консултације са одређеним експертима су брз и јефтин начин да се дође до неопходних података. Иако су трошкови углавном ниски, евентуално ангажовање експерата и виши трошкови имају своје покриће у квалитетим и корисним подацима и одговорима на питања специфична за одређену област. Мора се водити рачуна да се користи више извора да би се смањио ефекат пристрасности.

III 2.3. Пасивне консултације

Пасивне консултације, тј. тражење података у публикацијама и сличним изворима представља брз и јефтин начин прикупљања различитих података и идеја за побољшање регулативе. Међутим, та техника прикупљања података има ограничења, тј. расположиви извори имају оскудне податке или их уопште немају.

III 2.4. Пословни извештаји

Брз начин да се прикупе подаци јесу консултације с циљним групама. Подаци добијени на тај начин најчешће су недоступни широј јавности. Постоје и ограничења те технике прикупљања података, а узрокована квалитетом добијених података, а понекад је и корисност од добијених скупих података мала.

III 2.5. Обједињавање неколико мањих студија у једну већу студију

Ова техника прикупљања података може да надокнади слабости индивидуалних студија, али је ограничена дометом/обухватом података. Подаци до којих се долази на тај начин најчешће су скупи, а корисност није тако велика. Понекад може бити сумњива и сама поузданост добијених података из индивидуалних извештаја.

III 2.6. Упитник за прикупљање података

Упитник се уобичајено састоји из два дела. Први, општи део може да буде исти за све који треба да га попуне (институције, експерте, појединце) и односи се на податке о самом испитанику. Други део упитника састоји се од захтева за подацима који су својствени искључиво анкетираном лицу.

III 2.7. Фокус групе

Као што је већ детаљно описано у претходном делу, фокус групе представљају брз начин да се обезбеди обиље података о користима и трошковима различитих опција. Та техника прикупљања података је понекад спорна због квалитета података који се добијају њеном применом.

III 2.8. Модели

Ова техника обухвата низ економетријских модела, инпут-аутпут табела, економске моделе опште равнотеже, модела оцене утицаја на окружење, модела микросимулације итд. Примена модела представља добар начин да се прорачунају и предвиде промене у благостању појединачних група које су погођене изменама регулативе, као и да се прорачунају ефекти регулације на привреду. Моделирање као техника прикупљања података изузетно је скуп и осетљив на грешке у претпоставкама. С обзиром на висок ниво софистицираности и потребу за одговарајућим алаткама, могуће га је применити само при изради веома детаљних анализа. Моделирањем је могуће утврдити микроекономске утицаје различитих сценарија и оценити шире ефекте на привреду и групације које имају користи или трпе штете од предложених регулаторних промена.